

УДК 330.112:338.24

МЕТОДОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗРОСТАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Скиба С.А.

Чернігівський національний технологічний університет

У статті показана економічна сутність людського потенціалу та розглянуто зміст державного регулювання процесів зростання та розвитку людського потенціалу. Визначено складові елементи методології державного регулювання, надано характеристики процесів зростання та розвитку людського потенціалу. Проведено SWOT аналіз стану людського потенціалу в Україні та сформульовано стратегічні напрями розвитку людського потенціалу.

Ключові слова: державне регулювання, зростання, людський потенціал, людський розвиток, методологія, стратегія.

Постановка проблеми. Початок XXI століття сформував нові напрями наукових досліджень у сфері якості життя, зростання та розвитку людського потенціалу, системної трансформації людського потенціалу в капітал, що в свою чергу передбачає нові погляди та підходи до базових явищ соціально-економічного розвитку, зокрема державного регулювання людського потенціалу. Сьогодні всі країни та території формують власну систему зростання та розвитку людського потенціалу в рамках національних стратегій. Так метою Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі [1]. Проте за умов кількісного падіння соціально-економічних показників неможливе якісне зростання виключно через правові та інституційні зміни. Класична система ринкового регулювання сьогодні є неієднотною, ринок самостійно не регулює автоматично всі проблеми, тому при сучасних глобалізаційних викликах та економічній кризі досягнення цілей розвитку можливе за умов нового системного державного регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві і зокрема у сфері нарощування та розвитку людського потенціалу. Саме тому аналіз методології процесів державного регулювання та практичні пропозиції по їх удосконаленню вважаємо актуальним питанням у наукових дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання нарощування та розвитку людського потенціалу, а також його окремих елементів розглядаються у працях таких науковців, як: С. Бандур, І. Бобух, В. Брич, І. Гнибіденко, Т. Заяць, І. Каленюк, А. Колот, І. Курило, Г. Михальченко, Н. Ушенко та ін.

Дослідженню питань концептуального, інституціонального, науково-методологічного забезпечення розвитку людського потенціалу, присвячено наукові праці В. Антонюк, О. Грішнєвої, С. Дятлова, Е. Лібанової, Л. Лісогор, Г. Назарової, О. Новікової, І. Скоблякової Л. Шаульської, Т. Шульця, Г. Беккера та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявні публікації з дослідження людського потенціалу, виникла потреба у визначенні складових елементів процесів державного регулювання людського потенціалу з урахуванням сучасних потреб та викликів суспільства. Також недостатньо дослідженим залишається питання вияву стратегічних напрямів розвитку людського потенціалу.

Метою статті є аналіз методології державного регулювання нарощування та розвитку людського потенціалу в Україні та формулювання стратегічних напрямів його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Багатовекторність та складність сучасного розвитку вимагає усвідомлення того, що пошук резервів та опти-

мальних шляхів функціонування української економіки на засадах сталого розвитку слід вести у площині визнання ключової ролі людини, теорії людського потенціалу та запровадження її положень у цивілізаційний процес.

На нашу думку, у широкому розумінні «людський потенціал» – це здатність людей на різних рівнях від особистісного до суспільного до економічної та соціальної діяльності та розвитку, причому людський потенціал відображає сучасні наукові погляди на можливості людини і держави з точки зору наближення їх до гармонійного розвитку і охоплює не тільки професійно-кваліфікаційні характеристики, а й рівень освіченості, креативності, мобільності, можливість адаптуватися до соціально-економічних змін у суспільстві та інші кількісно-якісні характеристики їх носіїв. Людський потенціал має унікальні властивості, зокрема наявність інтелектуальної компоненти, можливість відтворення, можливість нарощування, зростання якості, що робить людину унікальним господарським ресурсом, не речовим фактором виробничих процесів. У людському потенціалі відображається накопичений населенням запас здоров'я, творчих здібностей та компетенцій, різних видів активностей, що можуть бути реалізовані у різних сферах суспільно-економічної діяльності та здатні приносити дохід, змінювати структуру потреб та впливати на економічний добробут – особистий, домогосподарства, суспільства взагалі.

На Самміті Тисячоліття ООН було визначено ключові цілі та завдання розвитку які знайшли відображення у Цілях Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) – це зобов'язання розробити довгострокову політику, спрямовану на допомогу найбільш уразливим верствам суспільства кожної окремої країни та найбільш уразливим націям у світі. Для України ЦРТ можна визначити як орієнтири та конкретні завдання на довгострокову перспективу розвитку суспільства.

Визначені орієнтири дають поштовх у розвитку людського потенціалу, який відображає сучасні наукові погляди на можливості людини і стимули з боку держави з точки зору наближення їх до гармонійного розвитку. Розвиток людини та її потенціалу у сучасному суспільстві є основою цінністю. Людський потенціал є важливим стратегічним ресурсом і чинником економічного зростання в країні, який визначає ефективність використання виробничого, фінансового і природного капіталу і безпосередньо впливає на темпи і якість розвитку суспільства. Оцінити стан розвитку людського потенціалу можливо за Індексом людського розвитку, згідно з яким у 2015 році Україна зайняла 81 місце серед 188 країн світу [2].

Таким чином, глобалізаційні тенденції обумовлюють значні зміни у формуванні та використанні людського потенціалу, який є двигуном розвитку та джерелом підвищення конкурентоздатності національних економік. Активізувати використання людського потенціалу можна шляхом заохочення вибору людей, так і захисту досягнень у сфері сталого людського розвитку [3] та ефективного управління розвитком людського капіталу, для чого необхідно, в першу чергу забезпечити об'єктивність і надійність оцінки розвитку людського потенціалу та створити систему

якісного моніторингу наявного рівня і можливостей його розвитку.

Відносно категорії людський потенціал доцільно вживати такі терміни як зростання та розвиток. Розвиток людського потенціалу – це багатовимірний тривалий процес, незворотна, спрямована та закономірна зміна структури людського потенціалу. В свою чергу, зростання людського потенціалу можна визначити як кількісне та якісне односпрямоване ускладнення. Ці явища тісно пов'язані між собою і розвиток включає зростання, та підтверджує діалектичний постулат – накопичені кількісні зміни приводять до якісних змін, зокрема стосовно людського потенціалу.

Незважаючи на зростання ролі інтеграційних утворень та регіональних груп у сучасному світі, інститут держави продовжує виступати основним суб'єктом гарантій відтворення людського потенціалу, його системного зростання та розвитку. Саме на державу покладаються функції нарощування та розвитку людського потенціалу, а державне регулювання зростання та розвитку людського потенціалу розглядається як система заходів для здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, спрямованої на створення нормальних умов ефективної життєдіяльності людини та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку як окремої особистості так і всього суспільства.

Система державного регулювання процесів зростання та розвитку людського потенціалу функціонує за наявних проблем таких як: дискредитована цінність порівняно з іншими ресурсами, диспропорційність розвитку, критеріальна різноманітність оцінювання якості поведінки особистості, відсутність науково обґрунтованої методологічної основи управління розвитком, концептуальна невизначеність спрямування майбутнього розвитку [4]. Ці проблеми притаманні для всіх рівнів нарощування людського потенціалу від особистісного до міжнародного, включаючи корпоративний та національний.

Однією з функцій сучасної держави є усунення вад ринкового саморегулювання, що дає підстави запускати механізм державного регулювання процесів відтворення, нарощування та розвитку людського потенціалу. Враховуючи те, що людський потенціал включає сукупність творчих здібностей, знань та умінь, здоров'я індивідів, яке використовується для суспільного розвитку, тому його практично неможливо відобразити лише у вартісних витратах, пов'язаних із набуттям корисних навичок та вмінь. Саме це є особливістю яку треба враховувати запускаючи механізми державного регулювання зростання та розвитку. Таким чином, державне регулювання відтворення людського потенціалу можна розглядати як окремий механізм регулювання, а зважаючи на те, що саме завдяки йому узгоджуються взаємозв'язки між людським розвитком та економічним розвитком країни з метою зростання обох компонентів, його вплив на всі аспекти людського потенціалу є досить вагомим [5].

Процес державного регулювання базується на методологічних засадах які являють собою сукупність методів та принципів, визначають суб'єкти та об'єкти регулювання, предмет, фор-

ми та засоби, норми діяльності також факторами даного процесу є умови його здійснення. Так як даний процес здійснюється у часі та просторі обов'язковим є визначення фаз, стадій та етапів державного регулювання.

Методами державного регулювання даних процесів варто використовувати всю їх сукупність в залежності від напряму регулювання. Правові методи являють собою сукупність нормативно-правових актів, що регламентують процеси зростання та розвитку людського потенціалу. Законодавча база регулювання питань людського потенціалу є досить розгалуженою і включає норми які містяться у ряді Законів та підзаконних нормативних актів, що формують систему вертикального та горизонтального законодавства. Основним Законом який гарантує людське становлення та розвиток є Конституція України. На розвиток Основного Закону держави прийнято законодавчі акти у сфері освіти та науки, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, професійної підготовки, оплати праці, культурної спадщини, охорони материнства та дитинства та ін.

Економічні методи пов'язані зі створенням державою стимулів для нарощування та розвитку людського потенціалу здатних впливати на економічні інтереси людини. До них відноситься встановлення прожиткового мінімуму доходів громадян, розміру мінімальної заробітної плати, субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, встановлення цін на соціально значущі товари, пенсії та допомоги та ін. Важливою є роль адміністративних методів які стосуються охорони здоров'я, захисту навколишнього середовища, освітньої діяльності, соціального та пенсійного захисту населення, га-

рантування мінімальної межі життєвих параметрів та стандартів, що безпосередньо впливає на стан нарощування людського потенціалу.

Принципи або правила дії поділяються на загальнонаукові та специфічні. Для процесів нарощування та розвитку людського потенціалу такими варто обрати: науковості, комплексності, системності, пропорційності та збалансованості. Специфічними для даних процесів вважаємо принципи синергійності, сталості, субсидіарності, адаптивності, соціальної спрямованості, реальності, стратегічності, ефективності, стимулювання людського розвитку.

Для започаткування дії механізму державного регулювання обираються об'єкти та суб'єкти, при цьому об'єктом є людський потенціал з ознаками системності, непрозорості, стратегічності, зовнішньої обумовленості. Суб'єктом регулювання є держава в особі інститутів на загальнодержавному та регіональному рівнях. Рівнями узгодження процесів нарощування та розвитку людського потенціалу варти виділяти державний, корпоративний, громадський та особистісний.

Сьогодні глобалізація перетворює сучасну економіку знань у найбільш перспективну модель соціальної та господарського розвитку, що у своїй основі має зростання ролі науки та освіти для суспільного прогресу і при цьому ключова позиція відводиться людині, яка здатна ефективно реалізувати накопичений потенціал. У системі державного регулювання акцент робиться на механізми розвитку людського потенціалу, які включають дві складові: механізм екстенсивного розвитку (через збільшення чисельності населення, кількості шлюбів, міграційного сальдо, працюючих,

Таблиця 1

SWOT-аналіз стану людського потенціалу в Україні

Людський потенціал	
Сильні сторони	Можливості
<ul style="list-style-type: none"> високий освітній рівень, значний інтелектуальний потенціал населення; збереження у цілому традицій сімейного способу життя; наявність державних гарантій освіти; розвинута мережа навчальних закладів; зростання рівня охоплення освітою; започаткування міжнародно-інтеграційної діяльності; державні гарантії доступної системи охорони здоров'я. 	<ul style="list-style-type: none"> подовження тривалості життя за рахунок скорочення передчасної смертності від причин, яким можна запобігти; розширення використання наукового та освітнього потенціалів для системної модернізації економіки; інтеграція освіти, науки, виробництва; прогнозування потреб ринку праці; удосконалення системи безперервного навчання, стимулювання до участі в цьому роботодавців.
Слабкі сторони	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> різкі коливання чисельності робочої сили та дисбаланс між працюючим населенням та непрацюючими пенсіонерами; низька тривалість життя; необхідність одночасного збільшення витрат на підтримання здоров'я осіб похилого віку та збільшення інвестицій у поліпшення здоров'я дітей і осіб працездатного віку; несформованість системи безперервної освіти, традицій самоосвітньої діяльності, навчальної активності дорослого населення; низький рівень оплати праці у переважній більшості зайнятих; висока диференціація заробітної плати і доходів населення; наявність великих регіональних відмінностей в людському розвитку; слабкість системи перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів; брак зацікавленості роботодавців щодо цього; брак практикуючих, якісно підготовлених лікарів, зниження якості лікування. 	<ul style="list-style-type: none"> обезлюднення окремих територій внаслідок масштабної депопуляції та загального скорочення чисельності населення; збільшення економічного навантаження на працездатне населення у зв'язку з постарінням населення; втрати демографічного і трудового потенціалу, погіршення його якості внаслідок масштабної зовнішньої трудової міграції українських громадян; подальше поширення асоціальних явищ та їх демографічних наслідків; депопуляція населення, скорочення чисельності населення у працездатному віці; погіршення здоров'я населення та зростання соціально-небезпечних захворювань; зниження трудової активності населення внаслідок низької ціни робочої сили; зниження добробуту населення; забруднення природного середовища.

Джерело: [6]

кількості осіб, які навчаються). Використання механізму інтенсивного розвитку або якісного (за допомогою максимізації використання потенціалу людських ресурсів, працюючих, підвищення рівня освіти, поліпшення стану здоров'я, можливостей самовдосконалення та розвитку конкретної особистості), пов'язане з трансформацією базових суспільних інститутів таких як сім'я, шлюб, освіта, наука, бізнес, профілактика здоров'я та ін. через зміни у структурі зайнятості, рівні освіти, можливості самоосвіти, самозайнятості, суспільному визнанні, підвищенні мобільності.

Заходи державного регулювання зростання та розвитку людського потенціалу мають на меті створення стійкої, ефективної та адаптивної системи формування, функціонування, нарощування та відтворення, розвитку національного людського потенціалу. Мета може бути досягнута через реалізацію заходів у межах політик: демографічної, соціальної, освітньої, охорони здоров'я, житлової, культурної, рекреаційної, наукової, інноваційно-інвестиційної, виробничої, екологічної, міграційної, пенсійної.

Домінуючими формами управлінського впливу на процеси нарощування та розвитку людського потенціалу є самоуправління та управління, регуляція, та координування. Дані форми є ефективними в залежності від рівня державного втручання у процеси нарощування та розвитку від особистісного, корпоративного, галузевого, національного до міжнародного та глобального.

Оціночними орієнтирами досягнення мети державного регулювання є показники якості життя та індикатори розвитку: індекс людського розвитку окремих регіонів країни та загальний індекс, середня тривалість життя при народженні, ВВП на душу населення, рівень зайнятості,

ступінь реалізації прав людини, рівень задоволеності життям.

Вважаємо, що розвиток людського потенціалу на засадах сталості неможливий без розробки нової стратегії, яка є програмним документом для орієнтованості інституцій у напрямку зміни якості життя населення та забезпечення збалансованого розвитку економічної системи. Для розробки стратегії варто використовувати результати SWOT-аналізу людського потенціалу (табл. 1).

На нашу думку вітчизняну стратегію нарощування та розвитку людського потенціалу варто формувати у контексті нової європейської стратегії розвитку – «Європа 2020: Стратегія розумного і інклюзивного зростання», яка базується на аналізі якості життя населення ЄС. Згідно зі Стратегією визначено три напрями зростання:

– розумне зростання (розвиток економіки, що базується на знаннях);

– стійке зростання (функціонування економіки, що передбачає раціональне використання ресурсів зеленої економіки);

– інклюзивне зростання (соціальна інклюзія, підвищення рівня зайнятості населення, досягнення соціального узгодження).

Висновки та перспективи дослідження. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що сучасний етап розвитку має формувати нові відносини у сфері нарощування та розвитку людського потенціалу та забезпечення на цій основі економічного зростання. Саме з цією метою використовуються різноманітні важелі впливу на розвиток людини, які є елементами процесу державного регулювання системи його відтворення. Також вимагають подальших досліджень питання розробки та реалізації стратегії розвитку людського потенціалу.

Список літератури:

1. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/mdgoverview.html>
3. <http://www.idss.org.ua/>
4. Сардак С. Е. Глобальна регуляторна система розвитку людських ресурсів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. економ. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / С. Е. Сардак. – Київ, 2014. – 36 с.
5. Дерій Ж. В. Механізм державного регулювання системи відтворення людського потенціалу / Ж. В. Дерій // Інноваційна економіка. – 2012. – № 3 (29). – С. 279–285.
6. Стратегія національної модернізації Україна 2020 / old.radakmu.org.ua/file/Strategy%202020.doc

Скиба С.А.

Черниговский национальный технологический университет

МЕТОДОЛГИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РОСТА И РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

Аннотация

В статье показана экономическая сущность человеческого потенциала и рассмотрено содержание государственного регулирования процессов роста и развития человеческого потенциала. Определены составляющие элементы методологии государственного регулирования, приведены характеристики процессов роста и развития человеческого потенциала. Проведен SWOT анализ человеческого потенциала в Украине и сформулированы стратегические направления развития человеческого потенциала.

Ключевые слова: государственное регулирование, методология, рост, стратегия, человеческий потенциал, человеческое развитие.

Skiba S.A.

Chernihiv National University of Technology

METHODOLOGY OF STATE REGULATION OF INCREASE AND DEVELOPMENT HUMAN POTENTIAL

Summary

The article shows the economic essence of the human potential and considered the essence of state regulation of the process of increase and human development. The components of the elements of the methodology of state regulation, given the characteristics of the process of increase and human development. An SWOT analysis of human potential in Ukraine and formulates the strategic direction of human development.

Keywords: human development, human potential, increase, methodology, state regulation, strategy.